

248. Alvastra, Väster Tollstads sn, Lysings hd.

Pl. LXXXIX. Fig. 4—6.

Litteratur: E. Klein, Svenska Dagbladet lörd. 1 sept. 1917 och onsd. 19 sept.; E. Brate, Aftonbladet sönd. 16 sept. 1917.

Vid antikvarien O. Frödins utgrävning sommaren 1917 av de till Sverker-ättens historia knutna byggnadslämningarna vid Alvastra anträffades återstoden av ett stenhus av kyrklig karaktär och i dess nordöstra hörn en gravkista, stående på byggnadens golvnivå. Gravkistans lockhäll var försvunnen och dess inre fyllt med ras, sidor och gavlar bestå av fint slipade kalkstenshällar, som äro infalsade i urtagningar längs kanterna på bottenhällen, och liknande rännor i sidohällarna motsvaras av falsar på gavlarna, varjämte hopfogningen stärkts av järnkrampor, infällda tvärs över hörnen. Kistan är 2,40 m lång, 1,30 m bred och ungefär lika hög; dess enda dekorativa drag en avfasning av den främre sidohällens övre kant. Troligen har den mesta utsmyckningen funnits på locket, som antagligen flyttats bort helt, liksom efter allt att döma också den döde fått byta viloplats, då alls inga lämningar anträffades. Gravkistan tillhör enligt antikvarien Frödin 1100-talet.

Längst ned på botten av gravkistan anträffades en rulle av blyband c. 1 cm bred och 2,5 cm lång, vars yta syntes täckt av en fin runinskrift i tre rader. Uppvecklad bildar rullen en platta, som är 10 cm lång, 2,5 cm bred på mitten med runor i 0,5 cm breda rader mellan linier. Raderna på framsidan, där inskriften börjar, äro fyra, på baksidan tre. De flesta orden åtskiljas av kolon, vars punkter äro streckformiga. Språket är latin.

Inskriftens tankegång är följande: sjusovarna, vilkas namn uppräknas, vila i det berg, dit de hava tagit sin tillflykt, så må ock den avlidna här vila, om hon dukar under för sjukdomen.

Inskriftens två första ord äro 1—7 **in montæ** med lång och tydlig bistav, som korsar staven på æ. Därpå följer bergets namn, som i Cod. Linc. nr 39 av legenden De VII dormientibus skrives *celion*, i Cod. Bild. *selio bærg*h. Här är namnet troligen 8—13 **seilon**; av 8 **s** är övre staven förstörd av ett brott i plattan, på 9 **e** sitter det korsande strecket mycket lågt och är mycket svagt, 10 **i** är tydlig och utan bistav, på 11 **l** synes en svag skugga av bistav. Framför 14—15 **et** finnes en prick av kolon på vardera sidan om bistaven till 14 **e**. Efter 16—17 **in** är antagligen ordet *civitate* åsyftat men har troligen varit skrivet 18—26 **siuizataæ**; 18 **s** och 24—26 **ataæ** äro tydliga, men däremellan finnas blott stavar, av vilka två höra tillsammans till **u**, ehuru heller icke alldeles avgjort vilka. 27—36 är **afesiōrium** 'efesiernas', l. *Ephesiorum*; 27 har måhända varit æ men icke **e**; 34 **i** är fullt tydlig och ristad. 37—39 **ibi** följes av kolon med streckformiga punkter. Av 40—50 **rekuieskunt** stå 49—50 **nt** på rad 2; i 40 **r** är staven förstörd av ett brott i plåten av ungefär samma längd, bistaven är smal, i 41 **e** är det korsande strecket även smalt. I kolon efter ordet är nedre pricken ett långt streck, som lutar åt v., övre pricken mindre tydlig. I 51—56 **sæptem** är nedre staven i 51 **s** förstörd av en bräcka, 52 **æ** har åt h. lutande bistav och är alltså icke **e**, prickarna i 53 **p** äro streckformiga, staven

i 55 **e** är förstörd av en bräcka men det korsande strecket synligt. Därpå följer ett kolon av streck, av vilka det övre utgår från övre linien. I 57—62 **sankti** saknas förbindelse mellan mellanstrecket och övre staven av 57 **s**, bistaven i 58 **a** är mycket svag, kolon efter ordet är tydliga streck. I 63—72 **dormientes** skjuter även det övre strecket i 63 **d** över t. h., **or** är binderuna. Skrivningen av sjušovarnas namn, som nu följa efter kolon av streck, är delvis rätt förvirrad. Först återges *Malchus* r. 73—79 **mārlkus**, följt av kolon, vars övre streck utgår från övre linien; bistaven på det med 75 **r** sammanbundna 74 **a** är rätt svag. Av det andra namnet *Maximianus* står **-mianus** tydligt på följande rad 3, vad som står på rad 2 bör alltså motsvara *Maxi-*, men är delvis minst sagt oklart ristat, om ock skriftdragen tydligt synas. 80 **m** är klar men med h. bistaven mer upp- rätt än den vänstra; på 81 **a** utgår bistaven nära toppen, 82 ser ut som en förbättrad ristning av **a** med bistav från stavens mitt men ock med en visserligen något smalare fåra åt h. såsom bistav till **n**. Männe 82 skall vara en runa för *x*? Jfr att en sådan finnes i ordet **krux** på en blyplatta i Odense, Danmark, se G. Stephens, *Aarb. f. nord. Oldk.* 1885, s. 1, i form av **h** med korta streck över nedre och övre staven. 83 är en djup stav, något nedom vars mitt en fåra går snett uppåt höger och återvänder vågrätt åt v., korsande mitten av övre staven; då denna fåra är smal och ser färsk ut, är den troligen en skada och 83 **i**. 84 är ett djupt **k**, 85 **i**. För *Maxi-* tyckes alltså hava stått 80—85 **maxiki**. I det 86—91 **-mianus**, som därtill ansluter sig på rad 3, äro på 90 **u** stav och bistav lika långa och upptill förbundna med en båge. Det tredje namnet *Marcianus* cod. Linc., *Martirianus* cod. Bild., annars *Martinianus*, skrives här 92—100 **markianus**; på 92 **m** finnas av vänstra bistaven och nedre staven blott spår, i 97 **a** utgår bistaven högt upp, är lång och lutar mycket. Ett streck därefter upptill torde vara övre pricken av ett kolon. Det fjärde namnet, *Dyonisius* cod. Linc., *Dionisius* cod. Bild., är 101—109 **dionisius**, följt av ett kolon av streck, av vilka det övre utgår från övre linien. Det femte namnet *Serapion* är 110—117 **serapion**, följt av två streck som kolon, det sjätte *Constantinus* skrives där- emot här 118—128 **konsantrius**, följt av kolon av streck, av vilka runor 125—128 **rius** stå på rad 4; på 122 **a** finnes blott början av nedre staven, på 123 **n** utgår bistaven högre upp än på 124 **t**. Det sjunde namnet *Johannes* skrives 129—137 **ihohannes** men på 133—136 **anne** äro bistavarna rätt svaga. Ett kolon, vars övre streck utgår från övre linien, följer därefter. I kolon efter 138—140 **sik** saknas nedre strecket, det övre utgår från linien. I 141—150 **rækuieskat** äro bistavarna matta på 146 **e**, på 142 är bistaven lång och sned nedåt h. 151—153 **hik** varken föregås eller följes av skiljetecken; i 151 **h** bilda nedre vänstra och övre högra bistavarna ett vågrätt streck. Ej heller efter 154—159 **famula** finnes skiljetecken.

Framsidas inskrift slutar med 160—161 **do**, vartill baksidas 162—165 **mini** an- sluter sig för att bilda gen. **domini**; ett par stavlika fördjupningar framför 162 **m** äro alltså icke ristade. Efter ett kolon av streck följer ett svårläst ord, som torde vara 166—172 **nosstri**; på 166 **n** är bistaven mindre djup och en stavlik insänkning därefter att betrakta som en skada, på 170—171, binderunan **tr**, är bistaven på **t** mindre utpräglad och en fåra förenar streckets nedre ända med staven. Utan föregående skiljetecken står ordet 173—176 **gesu**, följt av kolon och streck; mellan stav och bistav i 173 **g** finnas många fördjupningar, av vilka en kan vara en streckformig prick; runan synes icke kunna vara **f**,

då bistaven utgår högre upp än i 28, 154 f. 174 är säkert **e**, då strecket är vågrätt, fast mycket kort t. h. Det följande ordet synes böra läsas 177—182 **kristi**, varvid en stavlik fördjupning strax efter 179 i icke anses ristad, då den ock sträcker sig nedom raden; 181 **t** har vågrät bistav och följes tätt av 182 **i**. Avståndet till 183 **b** är större, varför därmed antagligen ett nytt ord begynnes; i 184 **æ** är staven en bräcka, bistaven längre t. v. än t. h. och föga lutande, varför möjligen ock **e** kunde antagas. Därtill ansluter sig 185—189 **dikta**, som väl med 183—184 **bæ** bildat ordet *be(ne)dicta*, som är att med prof. O. v. Friesen fatta som kvinnonamnet *Benedicta*. I ristningen **bædikta** är *n* utelämnat, snarare av förbiseende än enligt äldre ristsed; utelämnandet av *e* torde däremot återgiva namnets uttal, jfr *Bændicta* SRP. n. 2520 (1319), *Bendicta* n. 2333 (1387), som utgör ett mellanstadium mellan det ursprungliga latinska *Benedicta* och det yngre *Benkta*. *Bentha*.

Vid 189 **a** börjar ett vågrätt streck, som fortsätter över ett par stavlika fördjupningar, som icke synas ristade, till en ristad stav, med vilken de torde hava utgjort 190 **a**, varpå utan skiljetecken följer ordet 191—195 **môrbo**. Raden slutar med 196—198 **iss**, vartill 199 **s** ansluter sig på baksidans andra rad, vilka runor torde vara fel för lat. *si* 'om'. 200—206 **okumbæt** är fut. av lat. *occumbere* och de fåror på staven av 204 **b**, som se ut som bistavar till **o** och ristade, måste alltså vara fel.

Utan skiljetecken fortsättes därefter med 207—247 in nomine : patris et filii et spiritus **sankti : amæn**, varav de två sista orden stå på rad 3. 233 r är skadat av en bräcka, dess övre streck är långt och vågrätt. Huruvida 246 æ verkligen haft bistay, är svårt att avgöra, ett avbrott i stavens vänstra kant synes tyda därpå och t. v. synes kanske ock spår av bistaven men knappast t. h.

Inskriften är alltså följande:

A. Framsidan: Rad 1: in montæ seilon : et in siivitætæ : æfesiōrium : ibi : rekuiesku
 5 10 15 20 25 30 35 40 45
 Rad 2: nt . sæptem : sankti : dōrmientes : mārklus : maxiki Rad 3: mianus : markianus .
 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100
 dionisius : serapion : konsant Rad 4: rius : ihohannes : sik · rækuieskat hik famula do
 105 110 115 120 125 130 135 140 145 150 155 160
 B. Baksidan: Rad 1: mini : nosstri gesu : kristi bædikta a mōrbo iss Rad 2: s okumbæt
 165 170 175 180 185 190 195 200 205
 in nomine : patris et filii et spiritus Rad 3: sankti : amæn
 210 215 220 225 230 235 240 245

Omskriven till latin av vanliga former och stavning är inskriften av följande lydelse:

In monte Celion et in civitate Ephesiorum ibi requiescunt septem sancti dormientes: Malchus, Maximianus, Marcianus, Dionysius, Serapion, Constantinus, Johannes. Sic requiescat hic famula domini nostri Jesu Christi Benedicta, a morbo si occumbet. In nomine patris et filii et spiritus sancti, amen.

Med avseende på de latinska ordens förvirrade stavning och oriktiga former må runinskriften D. R. 219 Hæstrup kyrkklocka på Jylland från c. 1275—1300 jämföras, som lyder: + ake maria : kpazia plena : tominus : tikum beneeediktau : in : mulier : ibus : æp. : bnediktus : fruktus fentrikis : tui : iskil afe maria : kr och skall återgiva: »Ave Maria gratia plena: Dominus tecum! benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui. Eskil. Ave Maria! Kr(istus)!»

Översättning: I berget Celion och i efesiernas stat där vila de sju heliga sovarne: Malkus, Maximianus, Marcianus, Dionysius, Serapion, Konstantinus, Johannes. Sålunda

må här vila vår herres Jesu Kristi tjänarinna Bā[n]dikta (Benedikta), om hon dukar under av sjukdomen! I faderns, sonens och den helige andes namn, amen!

Ristaren vill alltså genom inskriften åstadkomma, att en sjuk kvinna skall vila i frid i graven, om hon dör, jfr det ofta förekommande »vile i frid!» om en redan avliden.

Att bestämma inskriftens tid och till äventyrs vilken Benedikta som är omnämnd, är ganska vanskligt. Det vore naturligtast, om inskriften liksom gravkistan tillhörde 1100-talet, men ett och annat uti inskriften är kanske icke förenligt med ett så tidigt datum. Runorna tillhöra det stungna runalfabetet, som är fullt utbildat att ersätta det latinska. Formen av runan **s**, omvänd och med nedre staven räckande upp till övre linien, tyckes till och med tyda på rätt sen tid, då denna **s**-form mycket brukas på Gottland uti inskrifter, av vilka somliga äro daterade mot slutet av 1400-talet. Emellertid förekommer samma form av **s** på fastlandet så tidigt som 1238 på kyrkklockan i Burseryd i Smål., L. 1990, enl. teckning hos Djurklou, *Reseber.* 1870, s. 69, pl. 18, med inskriften i vänderunor: **annus · inkannacionis tomini millesimus tucantesimus : tricesimus : oktauus : erat fakta · ak kampana · bero · scrp̃sit** och i de odaterade inskrifterna i Myresjö gamla kyrka, Smål., Nordenskjöld, *Reseber.* 1882: 2, s. 16, och på Vallentuna kyrka, Uppl., L. 1900, enl. min undersökning 1904. Ristningen på Burseryd-klockan visar det äldre draget, att *d* ännu betecknas genom runan **t**; en åldersskillnad torde det däremot icke utgöra, att en runa finnes att beteckna *c* framför len vokal, där på Alvastra-blyet runan **s** begagnas, utan bero på Burseryd-ristarens större lärdom. I övrigt är Burseryd-klockans inskrift av samma beskaffenhet som denna från Alvastra, vilken alltså sannolikt är yngre och kan men ej synes behöva vara mycket yngre. Under förutsättning av sådan ålder för Alvastra-ristningen föreslår mig lektor N. Beckman, som i uppsatsen *Tre konungaätter och deras jordegendomar i Sverige* i Personhist. tidskr. 1912, s. 1—19, behandlat hithörande förhållanden, att uppfatta inskriftens **bædikta** som dottern till Sune Folkesson och Elin (Helena), konung Sverker Karlssons dotter, vilken han rövade ur Vreta kloster. Denna dotter Benedikta blev själv i unga år bortrövad av östgötarnas lagman Lars Persson, sedan gift med Svantepolk Knutsson, som dog 1310. Hennes dödsår är obekant, troligen tidigare än 1310. Om inskriften skule vara från c. 1400 föreslår lektor Beckman att tänka på Benedikta Göstavsdotter av Stureätten, gift med Albrekts av Mecklenburg anhängare Heyno Snakenborgh, som genom SRP. nr 1918 (1383) gör en stiftelse i Alvastra, där hans hustru låg begravnen. I alla händelser måste det vara fråga om förnyad begravning i den äldre gravkistan, och inskriftens ordalag »här» ger ju vid handen, att gravkistan förefanns redo, när blyrullen nedlades i densamma. Måhända vilade i kistan förut Bændiktas moder Elin, som man vet varit begravnen i Alvastra.